

TRANSHUMÀNCIA A CATALUNYA

Un llarg camí per recórrer

Eduard Trepat i Anna Vilaseca
Fundació del Món Rural

Diferents fonts literàries ens diuen que la transhumància és «l'acció mitjançant la qual el pastor transhumant busca l'eterna primavera». La definició de la transhumància, però, no deixa de ser la definició d'una acció amb uns protagonistes, el pastor i el ramat, i un territori on s'executa, la xarxa de camins ramaders.

A Catalunya s'hi practica la transhumància però aquest fet, malauradament, no pot estar recolzat per una estadística oficial que ens digui, ni que sigui de manera general, quantes explotacions fan transhumància, quants caps de bestiar mobilitzen i de quina raça, per quins camins la realitzen o quin tipus de transhumància fan...

Anem a pams. Els camins ramaders, també coneguts com a carrerades, cabaneres o lligallos, són béns de domini públic inalienables, imprescindibles i inembargables. Així és com ho defineix la Llei de Vies Pecuarias, que regula el règim jurídic dels camins ramaders. Per tant, cap persona pot negar el dret de pas al ramat transhumant. La llei, a més, determina que les vies pecuàries podran ser destinades a altres usos compatibles i complementaris pel que fa a aspectes relacionats amb la seva naturalesa i les seves finalitats, donant prioritat al trànsit ramader i altres usos rurals, reconeixent així el gran patrimoni cultural, històric, arquitectònic, paisatgístic i ecològic que suposa aquesta xarxa de camins.

La competència de les comunitats autònomes pel que fa a la xarxa de camins ramaders es basa en un seguit de finalitats que vénen definides per la llei. Poden, per tant, regular l'ús dels camins —sempre dins el marc de la normativa estatal—; exercir les potestats administratives en defensa de la integritat dels camins; garantir-ne l'ús públic pel que fa al trànsit ramader com per altres usos compatibles o complementaris; i finalment, assegurar-ne l'adequada conservació. A més, tenen el dret i el deure de classificar-los i senyalitzar-los. Tot i l'endarreriment que patim a Catalunya respecte altres comunitats pel que fa a l'aplicació de la llei de Vies Pecuarias, en els últims anys s'ha donat un impuls important en el nombre de camins classificats. A data d'avui existeixen 121 municipis amb camins ramaders classificats de forma oficial, que suposen al voltant de 2.400 km. Donada la conjuntura actual, s'han de prioritzar la delimitació i classificació dels grans eixos de la transhumància, ja que la metodologia de classificació és lenta i complicada i les persones que poden aportar informació fefaent dels camins existents són pocs i ja molt grans.

SUPORT AL SECTOR

El sector ramader a Catalunya està en una situació delicada i es pot extrapolar a la que pateix el sector primari en general. Entre 1995 i 2005 el nombre d'explotacions ramaderes es va reduir en un 38%, mentre que en els subsectors d'oví i cabrum el dego-teig d'explotacions va ser del 32%. La situació crítica del sector es deu, entre altres elements, a la falta de recursos humans a causa d'una manca important de relleu generacional, una cada cop més escassa matèria primera com poden ser les pastures i les dificultats productives i de preus que es pateixen. Si anem més enllà i fem referència a la part del sector ramader que encara realitza transhumància, sigui motoritzada o a peu, l'estat s'agreuja encara més, degut principalment a les exigències de sanitat animal.

Una eina per donar suport al sector ramader transhumant, per qualsevol de les seves problemàtiques, passa, ineludiblement, per estar assabentats d'una manera acurada de l'estat de la situació. Cal obtenir una estadística que permeti quantificar quin és l'ús actual dels camins ramaders a Catalunya, quant bestiar es mobilitza i quantes són les explotacions que transhumen. Si no disposem d'aquestes dades bàsiques és difícil que es retorni el sector ramader transhumant a l'estat que li pertoca, sobreviure per si mateix, i és difícil que s'aprofiti tot el potencial que suposa la infraestructura de camins ramaders (pletes, basses...) per desenvolupar econòmicament el món rural. A tot això cal afegir que, des del punt de vista ambiental, aquesta xarxa de camins, que enllacen normalment, la plana i la muntanya, tenen un paper com a corredors ecològics molt important, la majoria de vegades no tingut en compte.

Cal, per tant, que les administracions i la societat civil s'impliquin per donar un impuls a la recerca i divulgació al voltant de la transhumància que afavoreixi un major aprofitament de les potencialitats del ramader transhumant i doni oportunitats de desenvolupament al món rural a través de la potenciació d'un element patrimonial tan emblemàtic.

EL PROJECTE «CAMINS RAMADERS I TRANSHUMÀNCIA A CATALUNYA»

Des de la Fundació del Món Rural s'ha impulsat des de l'any 2009, el projecte «Camins ramaders i transhumància a Catalunya», amb l'objectiu d'establir una xarxa de contactes amb el territori i plantejar continguts, procediments i metodologies que permetin crear

un model de recuperació i inventariat dels camins ramaders a Catalunya.

Per dur a terme el projecte es va constituir un grup de treball format per l'administració i els agents socials i significatius del territori. Fins a trenta persones n'han estat membres. L'objectiu del grup de treball ha estat aportar coneixements, cartografia, continguts i propostes per a establir bases i propostes sòlides d'actuació en l'àmbit de la recuperació dels camins ramaders a Catalunya.

En col·laboració amb els membres del grup de treball, des del projecte n'han sorgit dos materials. D'una banda, s'ha elaborat un catàleg de recomanacions i propostes d'actuació en cadascun dels àmbits que engloba la transhumància i la ramaderia extensiva. Els àmbits temàtics debatuts i d'on en sorgeixen propostes s'estructuren en tres blocs temàtics: la infraestructura (inventari i cartografia), la gestió i els usos econòmics (ramaderia i nous usos) i el patrimoni cultural i paisatgístic.

D'altra banda, a través de la recopilació de fonts cartogràfiques oficials i no oficials d'arreu del territori català, s'han elaborat dos mapes: «Xarxa de Camins Ramaders de Catalunya», que recopila totes les fonts cartogràfiques rebudes, i «Camins ramaders a Catalunya: Eixos principals», obtingut a partir del creuament del primer mapa amb l'històric dels grans eixos de Vilà Valentí.

Aquests resultats es varen presentar en una jornada de celebrar a Lleida el 7 d'octubre de 2010, on a més, es varen exposar diferents experiències de recuperació dels camins ramaders, com ara la iniciativa que es duu a terme des de diferents municipis del Berguedà impulsada per l'ajuntament d'Avià, o la del Grup de Treball de Transhumància de Solc, al Lluçanès, o la del grup d'antropòlegs de la Universitat de Barcelona al voltant del llibre i l'exposició «Transhumàncies al segle XXI», entre d'altres.

Seguint un dels objectius del projecte, que és difondre tot aquest coneixement al conjunt de la societat, tota la informació es pot descarregar a la pàgina web de la Fundació del Món Rural (www.fmr.cat).

DE BOUS I CULTURA NACIONAL

Carles Riera

La recent prohibició de les curses de bous a Catalunya convida a la reflexió sobre el nostre present i sobre el que pot esperar-nos en el futur a nivell cultural i, en conseqüència, a nivell polític.

No em vull estendre, per més que sí vull fer-ne esment, en la paradoxa que una de les primeres iniciatives legislatives populars que prosperen i assoleixen l'aprovació institucional en una part del nostre país, sigui sobre aquesta matèria i no sobre altres temes, sens dubte, més estratègics per a la nostra societat, el nostre territori i el nostre futur polític nacional, que no han tingut la mateixa sort.

Tampoc podré aprofundir sobre l'argument que la cultura dels bous està profundament arrelada en la tradició popular mediterrània en general i en la dels Països Catalans en particular, que crec abastament demostrat. Sí, de la Mediterrània, a la qual pertanyem malgrat els continuats intents d'identificar-nos i de confondre'ns amb la cultura i les societats del centre i del nord d'Europa. Espriu, homenot digne de gran reconeixement i respecte, ens va fer un gran mal introduint, en plena Transició, aquell dilema entre la terra i la gent brutes i netes, reforçant l'ideal de pertinença al nord net en detriment del sud brut. Em sento molt més proper a Fuster i Estellés, homenots universals, humanistes, il·lustrats i europeus i a l'hora identificats amb el nostre tarannà i amb els nostres valors de poble del sud. Un sud que inclou en l'espai públic l'instint, les emocions i el pensament, no dissociats, components indescribibles de la convivència, la feina, el menjar, la festa, l'amor, el dol, la lluita i del canvi, amb totes les seves expressions culturals, les dels de sempre i les dels nous, que es comparteixen i que es confronten, construint comunitat i poble. Un espai públic que inclou la natura i la convivència dels humans amb ella, que inclou la vida i la mort, en el dia i en la nit, igualment vius.

És sobre aquest espai públic que vull parlar. Un espai públic que ens estan manllevant i amb ell la nostra cultura i el país.

Els antibous són només una petita mostra d'aquest procés d'expoli cultural que fa temps que patim. D'ells només diré el que crec que la meua àvia hagués dit si els hagués vist: «quina fila que fan aquests!». La seva iniciativa forma part de la progressiva imposició de la